

ÇOCUKLARIN ŞİDDETİ ALGILAMA BİÇİMLERİNİN ÇİZDİKLERİ RESİMLERİNE YANSIMALARI *

Filiz YURTAL**, Kazım ARTUT***

ÖZET

Amaç: Bu araştırmanın amacı çocukların şiddeti nasıl algıladıkları ve nasıl ifade ettiklerini yaptıkları resimlere göre belirlemektir. Bu amaçla çocukların resimlerinde şiddetle ilgili ele aldıkları konular, şiddeti uygulama ve şiddete maruz kalma açısından çizdikleri karakterlerin özellikleri, resimlerdeki karakterlerin şiddet uygulama biçimleri belirlenmeye çalışılmıştır. **Yöntem:** Araştırmaya orta sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden bir ilköğretim okulundan 11-12 yaş grubunda 47 kız (%61) ve 30 erkek (%39) olmak üzere toplam 77 çocuk alınmıştır. Çocukların şiddeti nasıl algıladıklarını ölçmek için şiddet uygulayan ve şiddete maruz kalan kişi/kişileri konu alan bir resim çizmeleri istenmiştir. Çalışmaya katılan çocukların yaptıkları resimler ele aldıkları konulara göre anlamsal açıdan incelenmiş ve resimler üzerinde içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. **Sonuç:** Çocukların resimlerinde genellikle aile içi şiddeti daha fazla yansıttıkları görülmüştür. Bu bulguyu sırasıyla genel kavga-tartışma, kapkaç, çete, savaş ve töre gibi konulardaki şiddet olayları izlemiştir. Resimlerin genelinde şiddeti uygulayan kişiler erkek olarak çizilmiştir. Kadınlar ve çocuklar en fazla şiddete uğrayan kişiler olarak resmedilmiştir. Fiziksel zarar vermeye yönelik şiddet yönteminin daha fazla ifade edildiği görülmüştür. **Tartışma:** Çizilen resimler çocukların çevrelerinde gelişen şiddet olaylarının farkında olduğunu göstermektedir. Çocukların içinde yaşadıkları ortamların şiddetten uzak olması ve bu konuda aile, okul ve toplumun diğer kurumlarında şiddetin zararlı etkilerine yönelik duyarlılıkların oluşturulması çocukların ruh sağlığı gelişimi açısından önemli görülmektedir.

Anahtar sözcükler: Şiddet, saldırganlık, resim çizme, ilköğretim okulu

SUMMARY: THE REFLECTIONS OF CHILDREN'S PERCEPTION OF VIOLENCE ON THEIR DRAWINGS

Aim: This study investigated children's perception of violence as expressed through their drawings. In line with this overall objective, violence themes, properties of characters in their drawings in terms of exposure to violence, using violence and ways of violence used by the characters drawn were identified.

Method: 77 children of approximately eleven/twelve years old -47 girls (61%) and 30 boys (39%) from a mid socio-economic elementary school participated into the study. Children were instructed to draw a picture of a person using violence or a person being exposed to violence in order to reveal their perception of violence. Then, these pictures were analysed according to their contents. **Results:** It was found that children generally expressed domestic violence in their drawings. The violent themes followed domestic violence were quarrel-fighting, mugging, gang, war and traditions. In most of the pictures, males were drawn as individuals using violence; whereas females and children were mostly depicted as the ones being exposed to violence. Physical damage was expressed more frequently. **Discussion:** Pictures drawn by children showed that children were aware of violent events in their environment. The results showed that collaboration between family, school and society was quite important for children's psychological well-being and for the establishment of precautions against violent incidents.

Key words: Violence, aggression, drawing, primary school

GİRİŞ

Şiddet insan yaşamının her alanında görülebilen ve dünyada giderek artan önemli bir toplumsal sorundur. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti, "fiziksel kuvvet ya da gücün kasıtlı olarak, tehdit etme ya da fiili olarak kişinin kendisine, bir başkasına, bir grup ya da topluluğa karşı

yaralama, ölüm, psikolojik zarar verme, yoksun bırakma şeklinde kullanılması" olarak tanımlamaktadır. Şiddet kişinin kendine yönelik, kişiler arası veya toplum düzeylerinde farklı nedenlere bağlı olarak fiziksel, cinsel, psikolojik veya yoksun bırakma şeklinde ortaya çıkabilir (Krug ve ark. 2002).

Çocuklar toplumda, ailelerinde ya da medyada sunulan şiddete tanık olmakta ya da bizzat şiddete maruz kalmaktadır (Brown ve Bzostek 2003, Catron ve Allen 2008). Şiddete maruz kalan çocuklar bu durumdan her yaşta etki-

* Bu makale 16. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr., Çukurova Üniv., Eğitim Fak., İlköğretim Bölümü, Adana.

*** Öğr. Gör., Çukurova Üniv., Eğitim Fak., İlköğretim Bölümü, Adana.

lenirken, erken yaşlarda etkilenme ve uzun süreli sonuçları hakkında çok fazla şey bilinmemektedir. Yetişkinler erken yaşlarda çok fazla etkilenmenin olmadığını varsaymaktadır. Birçok insan çocuğun olanları anlamadığına ve hatırlamadığına ilişkin yanlış bir inanca sahiptir. Ancak yapılan çalışmalar çocukların tüm yaşları süresince şiddete maruz kalma ve olumsuz davranışlar arasında bağlar olduğunu göstermektedir (Osofsky 1999). Şiddetin herhangi bir türüne maruz kalan çocuklar saldırganlık ve suçluluk gibi davranışsal bozukluklar; depresyon ve kaygı gibi duygusal ve ruhsal bozukluklar, aşırı korkma, kabus görme ve geriye dönme gibi post- travmatik stres belirtileri; uyku bozuklukları, akademik ve bilişsel bozukluklar gibi somatik belirtiler sergileyebilir (Edleson 1999, Margolin ve Gordis 2004).

Televizyon ve internet aracılığıyla ulusal olarak rapor edilen felaketler ve krizler karşısında yetişkinlerin yaşanan bu olaylarla ilgili korku, üzüntü veya duygusal tepkiler vermeleri, çocukların kendisi ve ailesinin güvenliği konusunda korkuya kapılmasına neden olmaktadır. Bu korkular çocukların uyku, yemek yeme ve tuvalet örüntülerinde bazı sorunlar ortaya çıkarmakta, oyun ve sosyal ortamlardan kendilerini çekebilme, daha saldırgan davranışlar gösterebilmekte veya başkalarıyla ilişkilerinde daha huzursuz olabilmektedirler (Catron ve Allen 2008). Uydu teknolojisi ile şiddetin belli türleri (terörizm, savaşlar, kargaşalar ve sivil rahatsızlık vb.) günlük haberlerle televizyon izleyicilerine gösterilirken, şiddetin çok daha fazlası kamuoyunun görüş alanının dışında, işyerlerinde, evlerde meydana gelmektedir (Krug ve ark. 2002). Yapılan araştırmalarda aile içinde yaşanan şiddetten kadınlar ve çocukların daha fazla zarar gördüğü ifade edilmektedir (Edleson 1999, Güler ve Kaymak Özmen 2004, Osofsky 1995, Tel ve Tuncay 2005).

Edleson (1999) evde yetişkinler arasında geçen şiddete maruz kalan çocukların bu durumdan nasıl etkilendiğine ilişkin yapılan araştırmaların, az bilinen birçok alana işaret ettiğini belirtmektedir. Genellikle bu konuda bilgi toplarken yetişkinlerin verdikleri raporlara, kriz durumlarında çocukların verdikleri ifadeler ve standart ölme araçlarından elde edilen verilere bağımlı kalındığı için, bu durum çocuğun yaşa-

mındaki birçok sorunun cevaplanamamasına ve birçok önemli faktörün gözden kaçmasına neden olduğu belirtilmektedir. Osofsky (1995) ailedeki şiddetin çocuk üzerindeki etkilerini belirlemek için hem şiddete maruz kalma hem de ailedeki şiddeti çocukların nasıl algıladığını anlamaya yönelik daha güvenilir verilere ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir.

Çocukların şiddeti nasıl algıladıklarına ilişkin araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalarda gözleme dayalı değerlendirmeler, sosyometrik prosedürler, anketler, görüş alma, öğretmen değerlendirme listeleri ve kendini ifade etmeye dayalı yöntemler kullanılmaktadır (Crothers ve Levinson 2004). Birçok araştırmada şiddet ile ilgili bilgi toplama ve analiz etmede nicel yaklaşımlara daha fazla yer verildiği görülmektedir. Bu yaklaşımlar önemli ve temel bilgileri sağlamakla birlikte çalışmaya katılanları, araştırmacının sorduğu soruları cevaplamak zorunda bırakması açısından önemli bir engelle de karşı karşıya getirmektedir (Bosacki ve ark. 2006). Şiddet ile ilgili nicel araştırmaların yanında nitel değerlendirmelere de yer verilmesi konu ile ilgili daha derin ve daha kapsamlı bilgiler elde edilmesini sağlayacaktır. Bu konuda yapılan bazı araştırmalarda çocukların şiddeti nasıl algıladıklarını ortaya çıkarmak için yaptıkları resimler ve resimle ilgili oluşturdukları hikayeler incelenerek nitel analizlerin yapıldığı görülmektedir (Bosacki ve ark. 2006, Rezo ve Bosacki 2003).

Çocuğun kendini ifade etmesinin en etkili yollarından biri resim çizmektir. Resim çizmek, çocuğun önceden öğrenmiş olduğu bazı sözcük ve ifade biçimlerinden daha güçlü, daha yalın bir anlatım ve iletişim aracıdır (Artut 2007). Çocuk, genellikle ailesi, kendisi ve arkadaşlarıyla ilgili yoğun duygusal konuları veya düşüncelerini sözlü olarak anlatamaz ya da anlatmak istemez. Ancak sanat yoluyla bu duygu, düşünce, korku ve hayal kırıklarının açığa çıkması ve ifadesi olanaklı hale gelir (Schirrmacher 2001). Çocukların sanat etkinlikleri sürecinde kullandıkları duygusal tepkileri veren simgeler, onların gördükleri, duydukları, bildikleri, dokundukları ve algılayıp kavradıkları olguların artistik-çizgisel betimlemeleridir.

Çocuk resimlerinin sağlıklı incelenebilmesi,

yorumunun yapılabilmesi için çocuğun, özellikle artistik gelişim düzeyinin iyi anlaşılması gerekir. Dolayısıyla çocuğun resimlerinin analizi sonucunda elde edilen bulgular, birçok yönüyle birlikte onun duygusal ve sosyal düzeyinin anlaşılmasında önemli bir araç olarak görülebilir. Bu araştırmada çocukların şiddet ile ilgili algılamaları, yaptıkları resimler ve bu resimlerde yer verdikleri konulara göre incelenmesi esas alınmıştır. Buna göre araştırmanın amacı 11-12 yaş grubundaki çocukların şiddeti algılama biçimlerini yaptıkları resimler yoluyla anlamaya çalışmaktır. Bu nedenle aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Çocuklar çizdikleri resimlerde hangi tür şiddete yer vermiştir?
2. Resimlerde şiddet uygulayan ve şiddete maruz kalan kişilerin özellikleri nasıl resmedilmiştir?
3. Resimlerdeki şiddet uygulama biçimleri nelerdir?

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Araştırmaya orta sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden bir ilköğretim okulunun beşinci sınıf şubelerinden tesadüfi olarak belirlenen 11-12 yaş grubundaki 47'i kız (%61) ve 30'u erkek (%39) olmak üzere toplam 77 çocuk alınmıştır. Çalışmada 11-12 yaş grubunun seçilmesinde artistik gelişim düzeyleri dikkate alınmıştır. Bu dönem çocuğu dikkatini daha uzun süre devam ettirebilir ve yönergeleri daha bağımsız olarak takip edebilir. Çalışmalarında düşüncelerini ifade etme ihtiyacını hisseder. Sosyal farkındalık, toplum ve dünya sorumlulukları, çevresel kirlilik, sosyal yapılar, insan vücudunun fonksiyonları, aile içi ilişkiler, savaş, ilaçlar, hastalık vb. konulara ilginin artması bu dönem çocuğun özellikleri arasındadır (Linderman 1997). Bu dönem çocukları çizimlerinin gerçek görüntüyü yansıtmamasını ya da bir fotoğraf gibi aynısı olmasını ister (Isbell ve Raines 2003).

Ölçme Aracı

Çocukların şiddet ile ilgili algılamalarını belirlemek için, çocuklardan şiddet uygulayan ve şiddete maruz kalan kişi/kişileri konu alan bir resim çizmeleri istenmiştir. Bunun için çocuklara

“Şimdi sizden daha önce gördüğünüz, duyduğunuz ya da tanık olduğunuz bir şiddet olayını çizmenizi istiyoruz. Çizdiğiniz resimde şiddet uygulayan ve şiddete maruz kalan kişi ya da kişiler olacak. Resimlerinizi size verilen sürede tamamladıktan sonra resmin arka yüzüne adınızı, soyadınızı, cinsiyetinizi, yaşınızı ve yaptığınız resimde neyi anlatmak istediğinizi kısaca yazmanızı istiyoruz.” şeklinde yönerge verilmiştir. Ayrıca çocuklara bu resimlerin sadece bir araştırma için kullanılacağı, isimlerinin ve kimlik bilgilerinin kullanılmayacağı konusunda bilgi verilmiştir. Daha sonra resim çizmeleri için her çocuğa pastel boya seti ve 30x40 cm ölçülerinde resim kağıtları verilmiştir. Çocukların resimlerinin arka yüzüne resimlerini anlatmak için yazdıkları yazılar, araştırmacıların resimleri değerlendirmelerinde kullanılmıştır.

İşlem

Çalışmaya başlamadan önce çalışmanın yapılacağı okulun yönetimi ile görüşülmüş ve çalışmanın amacı açıklanmıştır. Daha sonra okulun haftalık ders programında resim derslerinin saatleri ve yeri belirlenmiştir. Okulun resim öğretmeni ile birlikte araştırmacılar veri toplama sürecine başlamıştır. Önce çalışmaya katılan öğrencilerin hepsi bir sınıfa alınmış ve uygulama sürecinin nasıl olacağı açıklanmıştır. Daha sonra çocukların resim yaparken birbirlerinden etkilenmemeleri için farklı dersliklerde sıralara birer kişi oturacak şekilde yerleştirilmiştir. Resimlerini tamamlamaları için 60 dakikalık süreleri olduğu bildirilmiştir. Her çocuğa pastel boya seti ve 30x40 ölçülerinde resim kağıdı verilmiştir. Resimlerini tamamladıktan sonra resmin arka yüzüne resimde ne yapmak istediklerini kısaca yazmaları istenmiştir. Çalışma bitirildikten sonra resimler toplanmış ve analiz edilmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışmaya katılan çocukların çizdikleri resimler anlamsal açıdan incelenmiş ve içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada çocuğun şiddete yönelik hangi öğeleri dikkate aldığına odaklanıldığı için, çizilen resimlerin estetik değerlendirmeleri dikkate alınmamıştır. Öncelikle resimler tek tek gözden geçirilmiş ve bazı resim kağıtlarında şiddetle ilgili birden fazla temaya yer verildiği tespit edilmiştir. Bu durum görsel

gerçekçiliğin tipik özelliklerinden biri olarak kabul edilir. Özdoğan'a (1997) göre çocuk, kağıdı üç bölümde kullanır, bazen de diziler halinde yapar, dizilerin sayısını çoğaltabilir. Araştırmada bu şekilde olan ve bir resim kağıdında farklı temalara yer verilen resimlerdeki her tema ayrı ayrı incelemeye alınmıştır. Her temaya numara verilmiş ve resim kağıtlarında ele alınan temalar üzerinde sırasıyla değerlendirme yapılmıştır. Buna göre toplam 77 resim kağıdında 117 tema ele alınarak incelenmiştir. Konusu yazılmayan, ne olduğu anlaşılmayan resimler tespit edilmiş ve analize alınmamıştır.

İçerik analizinde çocukların çizdikleri resimler, şiddetin konusu, şiddet uygulayan/şiddete maruz kalan kişilerin özellikleri ve şiddet uygulama biçimleri olmak üzere üç tema belirlenmiş ve iki araştırmacı belirlenen temalar kapsamında resimleri analiz etmiştir. Araştırmacılar inceledikleri resimlerin üçünde şiddet uygulanırken kullanılan aracın ne olduğu konusunda farklı yorumlamalarda bulunmuştur. Bu durumda üçüncü kişinin yorumuna başvurularak resimlere yönelik anlam birliğinin oluşması sağlanmıştır. Daha sonra iki araştırmacı resimleri ayrı ayrı inceleyip sonuçları çıkardıktan sonra bir araya gelerek sonuçlar üzerinde yeniden değerlendirme yapılmıştır.

BULGULAR

Araştırma bulguları içerik analizinde belirlenen üç temaya göre ele alınmıştır:

1. Şiddet konuları
2. Şiddet uygulayan ve şiddete maruz kalanların özellikleri
3. Şiddet uygulama biçimleri

1. Şiddet Konuları

Resimlerde ele alınan konular incelendiğinde aile-içi şiddete yönelik konunun diğer konulara göre daha fazla (41 tema, 41/117) çizildiği tespit edilmiştir. Bu resimlerde 41 temanın 27'sinde anne-baba arasında geçen şiddete yer verilmiştir. Anne-baba arasında geçen şiddete yönelik resimlerin tamamında (27 tema) babanın anneye şiddet uygulaması resmedilmiştir. Resim 1 incelendiğinde babanın anneye şiddet uyguladığı görülmektedir. Kadının yüzünde morluklar var ve ağlarken resmedilmiştir. Resimde dikkati çeken bir başka noktada çocuğun bu

Resim 1 : Babanın Anneye Şiddet Uygulaması

olayı izliyor olmasıdır. Olaya tanık olan kız çocuğunun babasını durdurma çabası içinde olduğu görülmektedir. Resmi çizen çocuğun resim ile ilgili açıklaması "eşini döven kocası eşini çalıştırıyor, eşinin maaşını alıp içki sigara alıyor, eşine para vermiyor" şeklindedir. Aileye yönelik çizilen resimlerin bir kısmında ço-cuk/çocukların izleyici olarak resmedildiği ve babanın içki içiyor olarak resmedildiği veya açıklama kısmında yazıldığı dikkati çekmektedir.

Aile içindeki şiddete yönelik 14 temada ise anne baba tarafından çocuğa yöneltilen şiddete yer verilmiştir. Anne-babanın çocuğa şiddet uygulaması konusunda 10 resimde babanın çocuğuna şiddet uygulaması resmedilirken, 4 resimde annenin çocuğuna uyguladığı şiddet gösterilmiştir. Aile-içi şiddet konusundan sonra en fazla işlenen konu, genel kavga-tartışma durumlarıdır. Resimlerin 33'ünde yetişkinler arasında geçen şiddete yönelik resimlere yer verilmiş, 15 resimde ise yetişkinin çocuğa karşı şiddet uygulaması, 4 resimde ise çocuğun çocuğa karşı şiddet uygulaması konusu işlenmiştir.

Yetişkinler arasında geçen şiddet olaylarını gösteren resimler incelendiğinde, resimlerde erkekler (31 kişi) kadınlara (4 kişi) göre daha fazla şiddet uygulayan kişiler olarak gösterilmiştir. Şiddete maruz kalanlar arasında yine erkeklerin (24) kadınlara göre (10) daha fazla sayıda resmedildiği görülmüştür. Sadece bir resimde kadın erkeğe şiddet uygularken göste-

rilmiştir. Diğer resimlerde erkeğin, erkeğe, kadına ve çocuğa şiddet uygulaması resmedilmiştir. Çocuğa yönelik şiddet uygulayan kişiler açısından incelendiğinde erkeklerin (11 kişi) kadınlara göre daha fazla şiddet uygulayan kişiler olarak çizildiği saptanmıştır.

Resimlerde yukarıda belirtilen konuların dışında kapkaç (4 resim), savaş (4 resim), çete (4 resim), soygun (2 resim), sporda şiddet (2 resim) ve diğer (istismar, uyuşturucu verme vb) konulara (6 resim) yer verildiği saptanmıştır.

2. Şiddet uygulayan ve şiddete maruz kalanların özellikleri

Resimlerde şiddet uygulayan kişilerin özellikleri incelendiğinde 107 erkek, 11 kadın ve 4 çocuk çeşitli durumlarda şiddet uygularken resmedilmiştir. Şiddete maruz kalanlar incelendiğinde 34 erkek, 35 çocuk ve 47 kadın çeşitli durumlarda şiddete maruz kalırken resmedilmiştir.

Şiddet uygulayan kişileri betimleyen resimler incelendiğinde şiddet uygulayan kişinin elinde sigara, masada rakı şişesi, bıçak, sopa ve ateşli silahlar çizilmiş, bazı resimlerde de öfkeli bir yüz ifadesi çizilerek tema güçlendirilmiştir (Resim 2). Şiddete maruz kalanların resimlerinde ise yüzde morluklar, kişilerin üzerlerinde kırmızı renkli kan izleri, gözyaşları (Resim 3) ile gösterilmiştir. Bununla birlikte birçok figürde anlamsız ifade biçimleri görülmüştür.

Resim 2 : Şiddeti Betimleyici Ortam

Resim 3 : Şiddete Maruz Kalan Kişinin Betimlenmesi

Çizimlerindeki anlatımlarında başarısız olduklarını düşünen bazı çocukların ise anlatımı pekiştirmek için figürlerinde “konuşma baloncukları”na yer verdikleri gözlenmiştir (Resim 2).

3. Şiddet uygulama biçimleri

Resimlerde şiddet uygulama biçimleri incelendiğinde çoğunlukla dayak, boğazını sıkma, darp gibi kaba kuvvete dayalı şiddet uygulama biçimleri resmedilmiştir. Resimlerdeki temaların 39’unda kaba kuvveti kullanma, 28’inde ateşli silah kullanma, 25’inde bıçaklama, 7’sinde sopa ile vurma ve 2’sinde ise sözlü saldırıya yer verildiği tespit edilmiştir. Resimlerde genellikle fiziksel zarar vermeye yönelik şiddet uygulama biçimlerinin daha fazla ifade edildiği görülmüştür. Sözlü şiddet ise resimlerde sözcük balonları ile gösterilmiş olup bu konuya çok az yer verdikleri saptanmıştır.

TARTIŞMA

Bu araştırmada çocukların şiddete yönelik algılamalarını ortaya çıkarmak için, diğer araştırmalarda görülen ölçme araçlarının kullanılmasından kaynaklanan sınırlamaları en aza indirmek ve şiddeti daha serbest bir şekilde ifade etmelerini sağlamak için resim çizdirme

yoluna gidilmiştir. Bu yorumlamaya dayalı yöntem ile çocukların algıları hakkında daha kapsamlı ve doğal bilgiler elde edilmesinin olanaklı hale gelmesi amaçlanmıştır. Çocuklardan konusu şiddet olan resim çizmeleri istendiğinde çocukların en fazla aile içi şiddeti konu alan resimleri çizdikleri saptanmıştır. Bu durumu sırasıyla genel kavga-tartışma durumları olmak üzere kapkaç, çete, savaş vb. konular izlemiştir. Aile içi şiddete yönelik resimler incelendiğinde genellikle baba şiddeti uygulayan kişi olarak, anne ve çocuk ise şiddete maruz kalan kişiler olarak resmedilmiştir. Çocuk şiddete maruz kalanların fiziksel olarak zarar gördüklerini ifade etmiştir. Resimlerin bazılarında çocuğun şiddeti durdurmak için çaba içinde olduğu tespit edilmiştir. Resimlerin birçoğunda çocuğun şiddetin olduğu ortamda bulunduğu ve olayı izlediği görülmüştür. Resimlerde çocuklar şiddete tanık olmaktadır. Bu araştırmada resim çizdirme yoluyla veri toplanmış çocukların, çoğunlukla aile içinde geçen şiddet olaylarına yer verdiği görülmüştür. Bu dönem çocuklarının artistik gelişim düzeyi dikkate alındığında bu bulguların düşündürücü olduğu söylenebilir. Çünkü bu dönem çocukları çizimlerinde gerçeği olduğu gibi yansıtma çabası içinde oldukları görülür (Isbell ve Raines 2003, Linderman 1997).

Yazın incelendiğinde de Myers (1999) toplumda en fazla şiddet yaşanan kurumların içinde ailenin bulunduğunu ifade etmektedir (Akt. Eisenbraun 2007). Bazı kaynaklar, aile içi şiddete tanık olan okul çağı çocukların dışsallaştırmaya (saldırgan, suçlu) ve içselleştirmeye (çekingen, endişeli) yönelik davranış problemlerini, şiddet olmayan ailelerden gelen çocuklara göre daha fazla gösterdiğini ifade etmektedir. Yapılan bir çalışma çocuğun ebeveyninin şiddete uğradığına tanık olmasının, bir yabancıya karşı uygulanan şiddete tanık olmasından daha fazla etkilendiğini ortaya koymuştur. Bu durum, şiddet olayı anne babayı ya da çocuğun bakımını yapan kişiyi kapsadığında çocukların daha olumsuz tepkiler verme eğiliminde olduğunu göstermektedir (Ososky 1995).

Bu araştırmada ortaya çıkan bir başka sonuçta şiddeti uygulayan kişiler olarak daha çok erkek figürüne yer verilmiş olmasıdır. Şiddet ve zorbalığa yönelik yapılan birçok çalışmanın sonuçlarında şiddeti uygulayan kişinin daha fazla erkek olduğu bulunmuştur (Bosworth ve Simon 2000, Delfabbro ve ark. 2006, Espelago ve

ark. 2003, Koç 2006, Pateraki ve Houndoumadi 2001, Pereira ve ark. 2004). Bu durum çocukların şiddet uygulayan kişiler olarak daha çok erkekleri gözlemediğinin ya da tanık olduğunun bir göstergesi olabilir. Çalışmada aile içinde yaşanan şiddette şiddet mağdurları çoğunlukla kadınlar ve çocuklar olarak resmedilmiştir. Kırk dokuzuncu Dünya Sağlık Toplantısında tüm dünyada kasıtlı zarar verme olaylarında artış olduğu ve bu durumdan her yaşta ve cinsiyette insanın etkilendiği özellikle kadın ve çocukların daha fazla etkilendiği bildirilmiştir (Krug ve ark. 2002). Çocukların çizdikleri resimlerdeki yansımaların şiddet konusunda yaşanan gerçeklerden uzak olmadığı görülmektedir.

Ayrıca araştırmada ele alınan resimlerde şiddet uygulama biçimleri incelendiğinde en fazla kaba kuvveti kullanma, ateşli silah kullanma, bıçaklama ve sopa kullanma gibi fiziksel zarar vermeye dayalı şiddet uygulama biçimlerinin daha fazla kullanıldığı görülmüştür. Sözlü ifadeleri içeren şiddet türüne çok az yer verildiği saptanmıştır. Bu durum iki nedenden kaynaklanabilir. Birincisi bu araştırmada şiddeti incelemek için seçilen resim çizdirme yöntemi, sözel şiddetin ifade edilmesini sınırlayıcı bir etken oluşturabilir. Çocuklar sözlü şiddeti resimlerde ifade etmede zorluk yaşamış olabilir. İkinci bir nedeni de çocukların şiddeti, kişilerin birbirlerine karşı fiziksel olarak zarar vermesi şeklinde algılamasından, yorumlamasından ya da fiziksel şiddetin çocuklar üzerinde daha fazla etki bırakmasından kaynaklanabilir.

Resimler incelenirken, konuya sosyal bir olgu ve gerçekçi bir anlayışla yaklaşılmış olup, estetik kaygılardan öte çocuğun şiddeti algılamasının plastik yansımaları (anlatım öğeleri) esas alınarak değerlendirilmiştir. Çocukların resimlerinde ortaya koydukları şiddet öğelerinin, insan psikolojisi üzerinde gerginliği artırıcı imlerin olması; örneğin, şiddete uğrayan bir insanın saçının dağınık, gözünün mor, kan izleri ve saldırı aletleri; saldıran kişilerin ise kızgın görünümü olmaları, soğuk renklerin sıkça kullanılmasına yönelik ifade biçimleri onların artistik gelişim düzeyleriyle de örtüşmektedir. Çocukların doğasında var olan duyarlılığın ve çizme güdüsünün bir yansıması olan resimlerdeki bazı şiddet öğeleri ciddiye alınmalıdır. Çünkü onlar, yaşamdaki duygu ve düşüncelerin önemli çelişkilerini içeren sosyal gerçeklikleri, değerleri (kültürel öğeleri) yansıtmaya çalışmışlardır.

Araştırma sonuçları, çocukların çizmiş olduğu resimler, çevrelerinde gelişen şiddet olaylarının farkında olduklarını göstermektedir. Ailede ve toplumun diğer kesimlerinde yaşanan şiddet olaylarının resimlenmesi, şiddet uygulayan kişi olarak erkek figürüne ağırlıklı olarak yer verilmesi ve fiziksel şiddetin daha fazla çizilmesi çocukların sosyal sistem içinde gördüğü, izlediği ya da maruz kaldığı gerçeklerin betimlemeleri olarak düşünülebilir. Şiddetin, uygulayanlar açısından meşru sayılması onun belli inançları, idealleri ya da saplantıları temsil ettiği, başka bir deyişle bu değerlere uygun düşen kültürel bir ortamın varlığıyla açıklanabilir. Böylece "başkalarına verilmiş fiziksel zarar" gibi bir tanımlama, ister istemez sosyal bağlamıyla birlikte düşünülmesi zorunlu görülmektedir (Esmer 2001). Bu durumda çocukların içinde yaşadıkları ortamların şiddetten uzak olması ve bu konuda aile, okul ve toplumun diğer kurumlarında şiddetin zararlı etkilerine yönelik duyarlılıkların oluşturulması çocukların ruh sağlığı gelişimi açısından önemli görülmektedir.

Ayrıca araştırmada kullanılan resim çizdirme yöntemi, çocuklarla ilgili çalışmalarda şiddeti tanımlama, olası nedenleri açığa çıkarma ve müdahale programı geliştirmede ruh sağlığı alanında çalışan uzmanlar ve araştırmacılar tarafından etkili bir şekilde kullanılabilir.

KAYNAKLAR

- Artut K (2007) *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Bosacki SL, Marini ZA, Dane AV (2006) *Voices from the classroom: Pictorial and narrative representations of children's bullying experiences*. *J Moral Educ* 35:231-245.
- Brown BV, Bzostek S (2003) *Violence in the lives of children*. *Cross Curr*. <http://www.childtrendsdatabank.org/PDF/Violence.pdf>
- Catron CE, Allen J (2008) *Early Childhood Curriculum: A Creative Play Model*. Pearson Education Inc, New Jersey.
- Crothers LM, Levinson EM (2004) *Assessment of bullying: a review of methods and instruments*. *J Couns Dev* 82:496-503.
- Delfabbro P, Winefield T, Trainor S ve ark. (2006) *Peer and teacher bullying/victimization of South Australian secondary school students: Prevalence and psychosocial profiles*. *Br J Educ Psychol* 76:71-90.
- Edleson JL (1999) *Children's witnessing of adult domestic violence*. *J Interpers Violence* 14:839-870.
- Eisenbraun KD (2007) *Violence in schools: Prevalence, prediction, and prevention*. *Aggr Viol Behav* 12:459-469.
- Esmer H (2001) *Şiddet İmgeleri ve Çözümler*. Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Espelago O, Bosworth K, Simon T (2000) *Examining the social context of bullying behaviors in early adolescence*. *J Couns Dev* 78:326-333.
- Güler N, Tel H, Özkan Tuncay F (2005) *Kadının aile içinde yaşanan şiddete bakışı*. *C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi* 27:51-56.
- Isbell RT, Raines SC (2003) *Creative and The Art With Young Children*. Delmar Learning, Canada.
- Kaymak Özmen S (2004) *Aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi 37:27-39.
- Kepekçi YK, Çınkır Ş (2006) *Bullying among Turkish high school students*. *Child Abuse Negl* 30:193-204.
- Koç Z (2006) *Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Krug EG, Dahlberg LL, Mercy JA ve ark. (2002) *World Report on Violence and Health*. World Health Organization, Genova.
- Linderman MG (1997) *Art in the Elementary School*. McGraw Hill, New York.
- Margolin G, Gordis EB (2004) *Children's exposure to violence in the family and community*. *Curr Dir Psychol Sci* 13:152-155.
- Osofsky JD (1995) *Children who witness domestic violence: The invisible victims*. *Soc Policy Rep* 9:1-16.
- Osofsky JD (1999) *The impact of violence on children*. *Future Child* 9:33-49.
- Özdoğan B (1997) *Çocuk ve Oyun: Aile Rehberliği, Davranış Terapisi, Bilişsel Terapi*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Pateraki L, Houndoumadi A (2001) *Bullying among primary school children in Athens, Greece*. *Educ Psychol* 21:167-73.
- Pereira B, Mendonça D, Neto C ve ark. (2004) *Bullying in Portuguese schools*. *Sch Psychol Int* 25:241-254
- Rezo GS, Bosacki S (2003) *Invisible bruises: Kindergartners' perception of bullying*. *Int J Child Spirituality* 8:163-177.
- Schirmacher R (2001) *Art and Creative Development for Young Children*. Delmar Learning, USA.